

Bábszínház az egész világ¹

Szabadka, 1958

Nézzétek, anyám milyen remek nő, szerény biztonsággal fogja a karom, én meg szégyenlősen állok, és a halántékához szorítom a buksim, februárban, a Bali fényképész műtermében, Szabadkán. Mellébújok, ha élne, mosolyogna. *Áldás vagy nekem* – mondaná –, *te átok!* Minden órában őt kerestem, minden szerelmem szeméből ő nézett rám: nem érdekelt sem a kebel, sem az érzelem, csak a „ragaszthatatlan szív”, ami mindig visszavitt hozzá. Apró ráncok a szája szögletében. Én úgy nőtem fel, erős jószágban, mint egy érinthetetlen, sötét lovag, aki majd ott lesz, ha elmarad az apokalipszis, túl minden katató hiten és végső filozófián. Tőle tudtam meg, hogy nem kell félnem, ha gyenge vagyok, hiszen ki bírja elvágni mindenki torkát vagy köldöksinórját. Végtelenül gyöngéd volt velem, csak így lehetett késelni és nem gyilkolni meg senki apját, Apát. Születésemkor választottam magamnak egy őrangyalt: anyát. Nincs ebben semmi érzékiség vagy örület, csak elérhetetlen vágy a tisztasága után. Az ő testéből lettem, az ő húsát és vérért viszem tovább. A szépsége lenyűgöz, és nem volt nála hűségesebb barát.

Cinkos szövetség szövődött közöttünk, csak egymásra pillantottunk, a lányasszony és a kissrác, ketten együtt alig huszonöt évesek, és máris csináltunk valamit, amiért leszedhetik rólunk a keresztvizet. A városban és a földeken és a szőlőben dolgoztak, gyomorig húzott derékszíjjal, már nem volt kétséges a megmaradás. Kevés a dinár, nem szabad pocskólni, de fiatalágunkban néha kitephettük a zablát, fussanak a csikók, amíg meg nem állítja őket a fáradtság. Pista batya nagy csibész, vedel és nőzik, nemigen szeret hazaadni a fizetéséből, de bírja a Nagyi teljes elnézését, egyedül ő.

¹ Részlet *A hideghullám gyermekei (1952–2012)* című önéletrajzi regényből.

Egyik éjszaka részegen eldugta a tárcáját az irataival és a spórolt pénzével a gyerekkocsim ülésébe, azután megfeledkezett róla. Anyával másnap kimentünk a parkba, és vértlen, észrevétlenül elveszítettük. Batya magában káromkodott, a Nagyi szidott minket, mint a bokrot. Végül a Tata rájuk nézett, és szótlannal oldalra intett a fejével. Kedvelte a gyenge nagyfiát, de nála volt az igazság, és helyreállt az ingatag családi béke: „*Jézus a mennyben vértanút mattolt idejekorán.*”²

Fukar nagyanyám nem adott nekünk költőpénzt, de Muttival kifúrtuk a porcelán hattyúból az aprót, és sunyiban elmentünk a cirkuszba. A porondon bohócok verték főbe egymást polisztírol husángokkal, éltes műlovar egyensúlyozott a póniján, és girhes oroszlánok tűzkarikába ugrottak. Ludo Pálos „félelmes tigriseivel és párducaival”, Regina Marcella, „a legbátrabb és legcsinosabb női idomító hét oroszlánjával”, Kurt Köhler „klaszszikus magasiskola lovaglással”, Recha, „Európa legjobb illuzionistája” és a 4 Tuaregs, „repülő emberek a cirkusz kupolájában, 2½ salto mortale”, nem volt mulatságos. A világhírű keletnémet Aeros Nagycirkusz, ami Budapest után Jugóban turnézott. Gigantikus sátor az ügetőn, sok tarka frincfranc, hókuszpókusz, izzadságszag és egy sósperec, aminek csíkonként kapartam le a szürkésfehér mázát. Nyomorúságos volt. Az országúton³ vándorolva jöttem rá, miért. A porond csak *szemernyi* valóság. Ez a művészek legszerencsétlenebb társasága, akik keserű cukorkát osztogatnak, és kitaratóan táncoltatja őket a Kaszás. Ők a nyolcadik pecsét, a kudarcra ítélt komédia és a szívszorító halálugrás. Azért minden vándorcirkuszba befizetünk, ha volt jegyre valónk, ha csentünk hozzá.

A bábszínház, az más. Láttunk sok előadást, de egyikre sem akarok emlékezni. Itt nem a vidám hecc vagy a testi kunszt a fontos, hanem az ismeretlen kéz, ami mozgatja a kicsontozott figurát. A paprikajancsi, a guignol, a fantoche, a marionett, a puppée félelmetes tud lenni! Fakatonák, rongyszajhák törpéket és óriásokat utánoznak, nincs bennük emberi szenzáció, csak szenilitás. Nem varázsolnak el – azt érzed, hogy túl nagy vagy, és túl kicsi a rád nehezedő csodavilág. A szabadkai Gyermekszínház várótermének és sötét kerengőinek falában üveges vitrinek sorakoztak. Bennük húszwattos égők fényében parányi univerzumok, jelenetek a

² Idézet Bada Dada *Nyári sakkszáporulat* (Újvidék, 1981) című verséből.

³ Federico Fellini: *Országúton* (*La strada*, 1954) + Ingmar Bergman: *A hetedik pecsét* (*Det sjunde inseglet*, 1957).

bábok életéből. Őket bámultam, anya néha alig tudott becipelni az igazi műsorra. Bolondruhákban, arcukra lakkozott mosollyal vártak ott hőseim, ezek a lehetetlen, merev alakok. Mikor az épületet renoválták, kidobták a poros panoptikumot, és engem többet nem lehetett rávenni, hogy betegyem a lábam első álmaim ledöntött oszlopcarnokába. Évtizedekkel később színházi performance-aimat is az eltűnt bábokról mintáztam, ahogyan egy értő kritikus írta: „maszkok, némaság és dobok mögé rejtetem” a szereplőket.

Hároméves vagyok. Sokat sétálgatunk a városban, kicsit elgondolkozva, szomorkásan. Anya magányos, apám nem jelentkezik, én kis különk. Komoly problémák foglalkoztatnak. Elballagok a vegyesboltba, és hitelt veszek csokoládét. Válogatok az ételben, finnyáskodok, ha nem tetszik, hányok. Mindent megszagolok. Földhöz vágom a drága epres fagyit, mert anyám is belenyalt. Októberben kioperálják a gennyes mandulámat, a gyermekosztályon fekszem, Mutti a közeli műtőben asszisztál. A nővérek babusgatnak, én meg elárvult képpel húzom a papucsom a folyosón és rekedten köhécselek, mint egy sápkóros. Cipelem magammal az otthoni kispárnámat, gyömöszölöm benne a libatollat. Nem hiszem, hogy tudjátok, milyen érzéki kielégülés egy kemény nagy tollat összeroppantani... Ezután elveszik tőlem a lyukas cumimat, utolsó sértés ez, haragos gyanakvást vált ki belőlem. A harcot majd Ábel fiammal is megvívjuk, Krisz elmegy vele a Keleti pályaudvar postájára, és precízen címzett borítékban feladja a cucliját Afrikába, a vándormadaraknak.

Csak kislányokkal játszom. Marika és Cincike testvérek, egy özvegy szomszédasszony gyerekei, jó pár évvel idősebbek nálam. Átjönnek minden nap, ha nem zuhog az eső, és belevetjük magunkat a homokdombba, amit Tata hozott a szőlőből. Ők építik a várat és sütnek hozzá homoktortát, én meg szeretem őket. Ebédet is kapnak, de tejfölös-mézés kenyeret mindig. Kopott mesekönyvet hoznak a születésnapomra, és visznek haza két szelet gesztenyetortát. Ülök bongyorított hajjal, a Batya lefotóz mindkét oldalról, szinte ki sem látszom az asztal mögül, és bizonytalan pillantást vetek a késre és a habostorta mögötti hámló falra. Cincike a legszebb lány a világon, nem szégyell bugyira vetkőzni előttem, és egyszer megmutatja a punciját. Homokos, csillognak rajta a kvarcpikkelyek, kíváncsan rózsaszínű, ha tudom, mi az, szájon csókolom.

Lacika, Marika és Cincike (Szabadka, 1958)

A pocsolás Mlakában lakunk, a Csehország utcában⁴, nyárutón hosszú esőzések árasztják el. Minálunk csak a konyha tocsog, kipakolják a bútorokat, Tata az Orion rádiót átmenti a nagyszobába. Jó multság ez, a házak előtt, a foghíjas járda és a földút között ásott csatorna húzódik, és az „utca gyermekei” fürdenek, hancúroznak, dagonyáznak benne. Kikönyörögjük az öblös fateknőt, és Cincikével ott csónakázunk. Marikával már elsüllyednénk, mellettünk szalad és mérges. Amikor mérges, kipirul az arca, és ő is szép. Különben csúnya.

Tripelek a háromkerekűmön, kantáros pepita rövidnadrágban, mindenki lába alatt, hajszolom a méltatlankodó tyúkokat. Neki a szénaboglyának, körben a kiteglázott tisztaudvaron, landolás a hátsó konyhában, ahol nagyanyám öt embernek főzi a vacsorát. Ember vagyok én is, hurra! Tizennégy év múlva, egy nyáron, Favorit versenybringámon majd körbeciklizem Magyarországot. Huszonnyolc év múlva, egy nyáron, Svájcban megveszem Harley Davidson chopperomat. Nagy hang, krómváz, homokfűvott benzintank. Gyönyörű. Száguldani félelmetesen gyönyörű, fújja hajadat a szél, még nem kötelező a bukósisak. Fel a Luganói-tó

10 ⁴ Česka ulica 38 = Csehország utca 38. (szerb)

partján, hátadhoz simuló ifjú feleségeddel, azután pár hónap múlva eladni mindent, és dupla hátizsákkal visszavonatozni oda, ahonnét elindultál. Főzni két emberre, vagy ötre, függetlenül attól, hogy már ismered az érzést, amikor a levesből te kaptad a máját és a zúzáat.

VAK

Megtaláltam a tökéletes szépséget.

Heuréka. Mestermunka volt; könnyem, veritékem áztatja.

„...de a nap is süt, untilig.”⁵

⁵ Idézet Kosztolányi Dezső: *Ének régi otthoni dolgokról és egy régi fájdalomról* (Budapest, 1924) című verséből.